

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס

דת ומדינה ביהדות העתיקה

פרופ' איל רגב | עולמות: בית הספר ללימודי יהדות ותרבות ישראלית (תולדות

ישראל) קורס קיץ

מס הקורס | - 04-102-35

Course name in English: State and Religion in Ancient Judaism

מתקשב	סוג הקורס:
4 (2 ש"ש=לקורס שנתי)	היקף נ"ז:
תשפ"ו	שנת לימודים:
קיץ	סמסטר:
—	יום ושעה
בתיאום מראש	שעת קבלה:
eyal.regev@biu.ac.il	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

זהו קורס מתקשב מלא (כל החומרים והפעילויות במרשתת) ושתי פגישות זום (שיוקלטו) בפתחת וסיום הקורס. המבחן (רב ברירתי, כלומר אמריקאי) גם הוא באינטרנט (בתומקס). הקורס עוסק ביחסים בין השלטון החילוני (מלך, שלטון זר) לשלטון הדתי (הכוהן הגדול, החכמים, באי הכח של התורה) מראשית עם ישראל ועד תקופת התלמוד, בערך 1000 לפנה"ס – 400 לספירה. זוהי היסטוריה פוליטית ורעיונית של היהודים, בעיקר בימי בית שני. הנושא העיקרי בו שאלת הפרדת הרשויות – האם היא קיימת, מדוע וכיצד?

מטרות/תוצרי הלמידה

להצביע על המתח בין רעיונות דתיים ושלטון פוליטי החל מתקופת בית ראשון ועד לתקופת התלמוד. להכיר את שיטות השלטון שנהגו בעם ישראל בתקופות אלו, על יתרונותיהן ומגבלותיהן. המודל המודרני של 'יחסי דת ומדינה' ישמש אבן בוחן אקטואלית ללימוד יסודות מדיניים ודתיים בהיסטוריה היהודית. למעשה, הכוונה למתח בין השלטון האבסולוטי מול שמירת חוקי התורה ובעלי הסמכות על פרשנות החוקים והכוונת חיי הרוח של הציבור או חלק ממנו. במהלך הקורס נבחן את הסוגיות הבאות:

מתי השתלטה הסמכות המדינית על חיי הדת, ומתי בעלי הסמכות הדתית לקחו לעצמם תפקידים מדיניים-פוליטיים? מתי הייתה, אם הייתה, 'הפרדת רשויות'?

מה היו מקורות הסמכות (חיצוניים או דתיים) של השלטון המדיני וההנהגה הדתית לסוגיה? לכל אלו ישנן השלכות אקטואליות על הסתכלותנו על החברה בישראל, אשר ישמשו כמוקד משיכה פדגוגי לסוגיות ההיסטוריות הטהורות הללו.

כמו כן, בסופו של דבר, הקורס ינסה לתרום להבנה בסיסית מסוימת, ובעיקר לפרספקטיבה ביקורתית, על סוגיית יחסי דת ומדינה בישראל בכלל.

ידע

1. הלומדים יתארו את סמכויות השלטון בתקופות השונות – האם הן היו מוגבלות, על ידי מי ובאיזו סמכות והצדקה.
2. הלומדים יגדירו את יחסי הכח והסמכות בין הרשות המדינית לרשות הדתית. הלומדים יכתבו הערכות של בעד ונגד תפקוד הגורמים המדיניים והדתיים בתקופות נתונות.

מיומנויות

1. הלומדים ינתחו מקורות כתובים, נאומים וחוקים, מן המקרא, ספרות בשית שני וספרות חז"ל
2. הלומדים יעריכו את היחסים בין מלך לכוהן גדול/חכם בתקופות שונות, מה מדריך אותם וכיצד הם מגבילים או משלימים אלה את אלה

ערכים

(דעות, תובנות, מחשבות ותפיסות שהלומדים יקבלו הזדמנות לגבש לעצמם במהלך הקורס.) חשיבה ביקורתית, הבנת אידיאולוגיה דתית ופוליטית, הערכת מגבלות הכח של גופים שלטוניים ודתיים

שיטת ההוראה:

קורס מתוקשב מלא. החומר באתר הקורס במודל מורכב מספר הקורס (הכולל גם מקראה עם כל הטקסטים הנדונים בקורס), מאמרי חובה ורשות, סרטונים, וקבוצות דיון של הסטודנטים, הכוללות מטלות. תקשורת בין המרצה לסטודנטים ובין הסטודנטים לבין עצמם דרך הפורומים וקבוצות הדיון באתר הקורס ותוך שימוש באמצעים פדגוגיים דיגיטליים כגון מנטימיטר ופאדלט. ייערכו מספר פגישות זום, בעיקר בתחילת וסוף הקורס (כולל הקלטות).

פירוט הנושאים והשיעורים:

דת ומדינה – הקניית מושגים בסיסית. מבוא מתולדות הרעיונות הפוליטיים.
 המלוכה במקרא – על-פי המקרא. חוק המלך בספר דברים, השופטים, משפט המלך בספר שמואל, הלגיטימציה לשלטון
 דויד ושלמה במקרא, האידיאולוגיה של בית דויד במציאות ובאמונה המשיחית.
 השלטון העצמי היהודי בתקופה הפרסית. סמכותו של עזרא בתחומי הדת ושל נחמיה בתחומים פולחניים ואזרחיים גם
 יחד.

שאלת סמכות הכהנים הגדולים בתקופה ההלניסטית.
 החשמונאים (בעיקר בעיני עצמם) – מקור הסמכות של שלטונם: מדיני או דתי?
 ההלכה כמעצבת את היחסים הפוליטיים בתקופה החשמונאית: פרושים, צדוקים וכתות קומראן.
 ההתנגדות לשלטון החשמונאים – דתית או פוליטית?
 האם הורדוס הפריד בין דת למדינה?
 המרד הגדול נגד רומא – פוליטי או דתי?
 עלייתם של חז"ל כמנהיגי העם – האם ההלכה השתלטה על המרחב הציבורי?
 יחסם של חז"ל לרעיון המלוכה והשלכותיו על סוגיית 'מדינת הלכה'.
 סיכום היסטורי ורעיוני של תכני הקורס.
 [בכל אחד מן הנושאים יינתן רקע היסטורי שעל בסיסו יועלו השאלות הנ"ל].

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

נוסף לפירוט שלהלן, כל סטודנט יצטרך לכתוב לפחות מושג אחד באגרון המונחים.

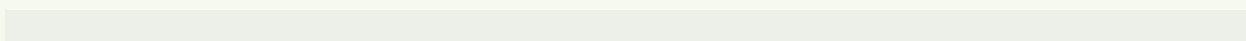
מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת (להרחבה)
1	ההגבלות על המלך בספר דברים האם התורה מעוניינת במלוכה	קבוצת דיון בלמדה	שיעור	ניווט וסיכום הדיון
2	החיים ללא מלך בתק' הפרסית וההלניסטית – אתגרים ויתרונות	כנ"ל	שיעור	כנ"ל
3	כיצד החשמונאים הצדיקו את שלטונם	"	שיעור, מאמר: רגב, 'דמויים העצמי של החשמונאים'	"
4	מדוע כת קומראן דחתה את השלטון החשמונאי	"	שיעור, מאמר: רגב "מדוע פרשו חברי כת היחד"	"
5	נאום הקמת המקדש של הורדוס – הציבור בין מלכות לפולחן	"	שיעור	"

6	הסיבות למרד הגדול נגד רומא – והאם הם מוצדקות בעיניך	"	שיעור	"
7	חז"ל על מערכת היחסים בין דת ומדינה – הביאו דוגמאות ונתחו	"	פרקים מהספר לוברבוים, 'מלך אביון'	"
8	פורום פתוח – מה למדנו על היחסים בין דת ומדינה שרלוונטיים לימינו?	"	שיעורים	"

מצגות וסרטונים יעגנו את הידע הנרכש במהלך הקורס

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
מבחן מסכם (רב ברירתי, בתומקס)	80 % מהציון הסופי
תשובות לשאלות בדיונים או קבוצות דיון	20 % מהציון הסופי

דרישות הקורס

השתתפות או צפייה ב 2 מפגשי זום

כתיבת תשובות בקבוצות דיון. ישנם כ 5 במהלך הקורס.

דרישות קדם

אין!

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפייה והאזנה – רשות + חובה

הנושא	ביבליוגרפיה	הערות
דת ומדינה – הקניית מושגים בסיסית. מבוא מתולדות הרעיונות הפוליטיים	שגיא, א', 'דת ומדינה: עיון ביקורתי במשמעויות השיח הציבורי', בתוך: א' רביצקי (עורך) דת ומדינה : בהגות היהודית במאה העשרים, ירושלים תשס"ה, עמ' 43-75	

קטע מן הסרט 'מלך בראש'	גרסאל, מ', 'המחלוקת בין שמואל ובין העם בשאלת המלכת מלך בישראל', בית מקרא פז (תשמ"א), עמ' 325-343. פינקלשטיין, י', "ראשית המלוכה בישראל — ההיבט הסביבתי והחברתי- כלכלי", קתדרה 50 (תשמ"ט), עמ' 26-3	המלוכה במקרא — על-פי המקרא. חוק המלך בספר דברים, השופטים, משפט המלך בספר שמואל
	ויינפלד, מ', מיהושע עד יאשיהו: תקופות מפנה בתולדות ישראל מהתנחלות ועד חורבן בית ראשון, ירושלים תשנ"ב. פרק שביעי: מעדה למלכות, עמ' 100-133	הלגיטימציה לשלטון דויד ושלמה במקרא, האידאולוגיה של בית דויד במציאות ובאמונה המשיחית
	וולצר, מ', זהר נ', ומ' לוברבוים (עורכים), המסורת הפוליטית היהודית. כרך א: סמכות, מכון שלום הרטמן, ירושלים תשס"ז. פרק 4: 'כוהנים', עמ' 114-138.	השלטון העצמי היהודי בתקופה הפרסית. סמכותו של עזרא בתחומי הדת ושל נחמיה בתחומים פוליטיים ואזרחיים גם יחד
	כנ"ל.	שאלת סמכות הכוהנים הגדולים בתקופה ההלניסטית.
	רגב, א', 'דימויים העצמי של החשמונאים כמנהיגים דתיים', ציון עז, א (תשע"ב), עמ' 5-30. רגב, א', 'חבר היהודים והאידאולוגיה הפוליטית של החשמונאים', תרביץ פ, חוב' ג (תשע"ב), עמ' 329-346.	החשמונאים (בעיקר בעיני עצמם) — מקור הסמכות של שלטונם: מדיני או דתי?
סרטוני מבוא על פרושים צדוקים איסיים וכתות קומראן	רגב, א', הצדוקים והלכתם: על דת וחברה בימי בית שני, ירושלים תשס"ה. פרק ז: מעמדם של הצדוקים בימי החשמונאים	ההלכה כמעצבת את היחסים הפוליטיים בתקופה החשמונאית: פרושים, צדוקים וכתות קומראן
	רגב, א', "טומאת המקדש ו'יחסי החוץ' של כת קומראן בראשית התקופה החשמונאית", ציון סד, ב (תשנ"ט), עמ' 156-133.	ההתנגדות לשלטון החשמונאים — דתית או פוליטית?

	רגב, א' 'מדוע פרשו חברי כת היחד מן הציבור? על מוסר, מקדש וכיתות', עתמול 278 (תשפ"ב), עמ' 30-33.	
	רגב, א', "הורדוס שלא הכרנו: מקוואות, חברה ופוליטיקה בארמונות הורדוס", חידושים בחקר ירושלים יח (תשע"ג), עמ' 82-101. רגב, הצדוקים והלכתם, פרק ח.	האם הורדוס הפריד בין דת למדינה?
קטעים מן הסרטים 'אגדת חורבן' ו- "The Life of Brian"	שוורץ, ד', 'מדבר ומקדש: על דת ומדינה בימי בית שני', בתוך: י' גפני וג' מוצקין (עורכים), כהונה ומלוכה — יחסי דת ומדינה בישראל ובעמים, ירושלים תשמ"ז, עמ' 61-78	המרד הגדול נגד רומא – פוליטי או דתי?
ראיון מצולם עם פרופ' זאב ספראי	שרמר, ע', 'עולמם של החכמים בחברה היהודית בארץ-ישראל', בתוך: מ' כהנא ואחרים (עורכים), ספרות חז"ל הארץ-ישראלית: מבואות ומחקרים, ירושלים תשע"ח, כרך ב, עמ' 553-582. אורבך, א"א, 'מעמד והנהגה בעולמם של חכמי ארץ-ישראל', בתוך: הנ"ל, מעולמם של חכמים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 306-329. אופנהיימר, א', 'מעמד החכמים בתקופת המשנה: מדמויות מופת למנהיגות לאומית רוחנית', בתוך: י' גפני (עורך), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו – העת העתיקה (כרך א), ירושלים תשס"א, עמ' 85-102. וולצר מ', זהר נ', ומ' לוברבוים (עורכים), המסורת הפוליטית היהודית. כרך א: סמכות, מכון שלום הרטמן, ירושלים	עלייתם של חז"ל כמנהיגי העם – האם ההלכה השתלטה על המרחב הציבורי?

	תשס"ז. פרק 6: 'רבנים וחכמים', עמ' 172-200. ספראי, ח' וספראי ז', 'תהליך השתלטותם של חכמים על מעמדות ציבוריים', תעודה כה: בארץ ובתפוצות בימי בית שני ובתקופת המשנה, ספר זיכרון לאריה כשר (תשע"ב), עמ' 223-273.	
	לוברבוים, י', מלך אביון: המלוכה בספרות היהודית הקלאסית, רמת גן תשס"ח, עמ' 176-193, 49-134	יחסם של חז"ל לרעיון המלוכה והשלכותיו על סוגיית 'מדינת הלכה'
		סיכום היסטורי ורעיוני של תכני הקורס